

Valantehneet laskumiehet

Laskumiehet olivat valantehneitä, taitaviksi tunnettuja ja raittiita koskenlaskijoita, joiden täytyi pystyä esittämään taidostaan kahden luotettavan henkilön takaus. Heidän tuli sitoutua korvaamaan ne vahingot, joita koskissa mahdollisesti sattui. (Oulujoen tervansoutu, Kirjastovirma.) Lisäksi laskijoiden tuli olla aina valmiina veneitä ohjaamaan. Jos sattui sairastumaan, piti maaherralta pyytää virkavapautta. 1700-luvulla laskumiehet asetti virkaan kihlakunnanoikeus, myöhemmin Oulun läänin maaherra. Ennen toimen hakemista tuli hakijan esittäytyä käräjillä esimerkiksi nimismiehen avustamana, samalla tuli antaa papintodistus ja takauskirja (mahdollisen vahingon korvaamisesta).

Aino Merilä (Kuohujen väylä Kajaanista Ouluun, Kirjastovirma) kertoo koskenlaskusta näin: "Vesitie Oulujärven yli höyrylaivalla ja Oulujoen kuohujen läpi koskiveneellä oli kätevin tapa matkustaa Kajaanista Ouluun ennen rautatien rakentamista ja koskien valjastamista voimatalouden käyttöön. Matkalaisen henki oli luonnonvoimia vastaan taistelleiden ammattilaisten käsissä. Alkumatka Oulujärven ylitse Kajaanista Vaalaan ajettiin hyvin pienellä höyrylaivalla. Alukseen ei mahtunut edes ravintolaa, jossa matkustajat olisivat saaneet ruokaa tai edes kahvia. Usein matkalaiset yllätti "Kainuun meren" raivoisa myrsky, joka pakotti höyrypaatin rantautumaan. Siksi eväslaukku oli välttämätön matkalaisen varuste Oulujärveä ylitettäessä. Matkanteko saattoi kestää arvaamattoman kauan, sillä joskus höyrylaiva oli ajettava suojasatamaan odottamaan myrskyn laantumista.

Vaalaan tultaessa oltiin kutakuinkin puolimatassa. Matkalaisilla oli mahdollisuus yöpymiseen, vaikka matkaa oli tehty nykymittapuun mukaan vähän, vasta noin sata kilometriä. Suomen matkailijayhdistyksen, SMY:n, hotelli palveli Vaalassa aina sotavuosiin asti. Hotelli tuhoutui pommituksissa.

Kaikkiaan parinsadan kilometrin matkaan Kajaanista Ouluun tarvittiin noina vesitien aikoina puolitoista vuorokautta. Vaalasta Ouluun matka taittui koskiveneillä. Ne olivat vaativiin olosuhteisiin kehitettyjä kulkuneuvoja. Koskiveneen perämelan rakenne kertoo jo paljon. Perämelaksi kelpasi vain yli nelimetrinen painava mäntypuun järkäle, joka kiinnitettiin koskenlaskua varten veneen laitaan paksulla vitsaslenkillä.

Koskenlasku Oulujoen koskissa oli erikoisammattitaitoa vaativaa työtä. Jokaisella koskella oli oma luotsinsa, laskumies, joka odotti omassa tukikohdassaan kosken niskalla suvantoa alas lipuvia koskiveneitä. Laskumies saattoi veneen kerrallaan turvallisesti oman koskensa läpi. Kun työ oli

tehty, hän kiipesi oma perämela olallaan takaisin luotsiasemalleen, paitsi Sotka- ja Pyhäkosken laskumies, josta kerron myöhemmin.

Kiireisimpinä aikoina laskumies joutui saattamaan useita veneitä päivässä oman koskensa läpi. Se kävi työstä, sillä veneen syöksyessä koskessa laskumies joutui kamppailemaan voimiensa rajoilla perämelan varressa. Eipä ihme, että laskumiehiä arvostettiin. Matkustajat jopa ylistivät heitä. Laskumiesten tyyneyttä, taitoa ja oman jokensa ja koskensa tuntemusta ihailtiin.

Usein esimerkiksi Pyhäkoskessa näytti siltä, että törmäys rannan kallioseinämään on väistämätön. Perämiehen tekemä pienikin lipsahdus olisikin merkinnyt onnettomuutta. Eikä niiltä aina vältyttykään; Oulujoki vaati aikojen saatossa uhrinsa.

Ainoa matkustajavenettä kohdannut onnettomuus sattui elokuun 2. päivän iltana vuonna 1944. Kuusi ihmistä hukkui tuolloin Pyhäkoskeen. Tähän turmaan päättyi 46 vuotta harjoitettu matkustajaliikenne. Lupia ei onnettomuuden jälkeen enää myönnetty Suomen Matkailijyhdistys ry:lle, jonka matkailuliikenne Oulujoen koskissa oli alkanut vuonna 1898. Historia oli jopa tätäkin vanhempi, sillä matkailijoita oli palveltu Vaalasta Muhokselle jo vuodesta 1887 lähtien, mutta ei SMY:n toimesta.

Vuoden 1944 turma lopetti elämysmatkailun Oulujoen kuohuvissa koskissa, mutta olisihan se loppunut reilun vuosikymmenen myöhemmin joka tapauksessa, voimalaitosrakentamisen vuoksi. Vaalan haminapaikasta lähdetessä oli edessä ryöppyävä Niskakoski. Se oli 9 km pitkä. Sen alapuolisessa suvannossa on Lamminahon talo, joka tänä päivänä on museona. Niskakosken laskumiehet lähtivät Lamminahosta hakemaan matkustajat kosken yläpuolelta. Ensimmäisessä koskessa he kohtasivat monia kuohuvia virtapaikkoja eli korvia, joilla jokaisella oli omat nimensä. Korvien välissä oli virtaisia suvantopaikkoja eli lampeja. Niissä maisemat olivat erityisen mieleenpainuvia komeine – paikoin korkeine – rantatörmineen. Ja välillä taas mentiin virran viemänä kuohuavassa koskessa hirvittäväällä nopeudella. Se oli monelle elämän suurimpia elämyksiä!

Perämies piti perää. Pari – jopa keskenkasvuista – poikaa tai tyttöä souti keulasta. Heidän tehtävänään oli pitää veneen vauhti aina virran nopeutta suurempana. Heidän vastuullaan oli veneen ohjattavuuden säilyminen.

Ahmaskoski oli hyvin mutkitteleva koski. Taululan talo oli sen luotsiasema. Sen lähellä sijaitseva Koskisaari oli matkailijoille tuttu jaloittelu- ja kahvittelupaikka. Saari peittyi Utasen voimalaitoksen rakentamisen myötä altaan syvyyksiin.

Lyhyehkön suvantoveden jälkeen oltiin Utakoskella. Se oli pieni koski, jonka jälkeen avautui

Utajärvi.

Ahmaskosken alapuolisesta Koskisaaresta starttasi myöhemmin aikoina moottorivene yhteys, joka nopeutti Utajärven suvannon ylitystä Merilään, josta matkaa jatkettiin Sotkakosken ja Pyhäkosken kuohuihin.

Merilässä oli koskivenehamina ja majatalo, jossa 1900-luvun alun vuosikymmeninä oli mahdollisuus ruokailuun ja yöpymiseen. Paikalla toimii tänä päivänä Merilän Kartanon tilausravintola ja majoitus. Sata vuotta sitten Merilään tuli matkailijoita suomalaisten lisäksi monista Euroopan maista. Myös Vienan Karjalan kauppiaat ns. "Laukkuryssät" kulkivat ja yöpyivät Merilässä.

Utajärven ylitys moottoriveneen voimalla vaihtui Sotka- ja Pyhäkosken koskivoimaksi joko Merilässä tai yksityisten laskumiesten palvelupisteessä Isolassa. Matka näiden Oulujoen hurjimpien koskien läpi kesti kaksi tuntia, kun oltiin jo Muhoksella. Höyrylaivayhteys Muhokselta Ouluun lähti Valkolan talon rannasta klo 19. Rautatietä ei ollut eikä linja-autoliikennettäkään. Oulujoen viimeisen kosken, Merikosken, laskumiesten haminapaikat olivat Nokkalan ja Ollilan rannoissa Laanilan maalla. Ollilan ranta sijaitsee nykyisin paikallaan olevan rautatiesillan alapuolella.

Tervan soutu Kainuusta maailman kauppapaikoille tarvitsi sekin Oulujoen koskenlaskijoita. Koskenlaskijan valtakirjan myönsi maaherra vain valan vannoneille ammattilaisille. Myöhemmin vuosina tosin valasta luovuttiin. Taksat olivat kiinteät, ja koskenlaskijoiden piti olla aina valmiina veneitä ohjaamaan. Vapaata saattoi pitää vain sunnuntaisin iltapäivään klo 16 asti. Tänäkin aikana liikenne kulki, sillä laskijan virkaa hoitivat sijaiset.

Koskenlaskijan ammatti ei ollut helppo, eikä siihen kuka tahansa kyennytkään. Laskijan täytyi tuntea koski, jonka kanssa hän joutui päivittäin tekemisiin. Matalan, keski-, ja korkean veden aikana oli laskettava eri väyliä pitkin. Väylät he oppivat nuorena, kun lähtivät soutajiksi isälleen tai vanhemmille miehille. Veden korkeuden he saattoivat päätellä muistiin merkittyjen merkkikivien perusteella.

Tyhjien veneiden veto vastavirtaan kesähelteessä oli kuumaa ja voimia kysyvää puuhaa. Miehet ja naiset kiskoivat rantakivillä veneitä. Yksi tai kaksi veti köydestä ja kolmas piteli pitkällä sauvalla venettä loitolla rannasta. Sitä sanottiin rompsimiseksi.

Koskenperkausten yhteydessä rakennettiin kivistä ylös nousuteitä eli rantamöljiä helpottamaan veneiden kuljettamista. Tällainen näkyy tänäänkin muun muassa Utajärvellä Sotkan hautausmaan rannassa. Helpommissa suvantopaikoissa voitiin soutaa.

Uljas Pyhäkoski oli liian vaikea koski vastavirtaan noustavaksi. Se täytyi palatessa kiertää maitse. Nousu Muhoksen Öhrnbergin rannasta ensin Oulujokea ja sitten Muhosjokea Syväykseen kysyi sekin voimia. Matkaa oli 7–8 kilometriä. Vene sauvottiin tai vähän veden aikaan vedettiin miesvoimin maantien varteen Syväyksen kestikievariin.

Syväyksestä matka jatkui hevosvoimin. Vene vedätettiin rattailta maantietä pitkin lähtöpaikkaansa, joko Ojalanojalle, Merilän tai Isolaan. Syväykseen, Muhosjoen rantaan lähelle nykyistä valtatie 22:ta, on kesällä 1992 pystytetty muistomerkki tälle historialliselle paikalle.

Vuonna 1932 matkustajaveneiden liikenne muuttui jokapäiväiseksi ja kaksiosaiseksi. Kontiomäki–Oulu-rautatie oli virallisesti avattu liikenteelle vuonna 1930. Tämä lopetti Oulujärven höyrylaivaliikenteen. Matkailijat kiidätettiin matkan hitaimmat vaiheet höyryveturin voimalla. Matkailijat nousivat Kajaanissa junaan, josta he jäivät Vaalassa laskeakseen koskiveneellä Niskakosken. Nuojualla he nousivat jälleen junaan jäädäkseen jälleen Ojalanojan seisakkeella Sotkajärvellä, jossa Pyhäkosken laskumiehet olivat odottamassa. Sotkajärveltä laskettiin Pyhäkosken läpi Muhoksen kirkon läheiseen Öhrnbergin rantaan. Välillä Nuojuanlampi–Sotkajärvi ei rautatien valmistuttua enää liikennöity koski- tai moottoriveneillä. Ahmas- ja Sotkakoski jäivät laskematta. Muhokselta matka jatkui joko junalla tai linja-autolla Ouluun.

Koskenlaskijoista kaikki ovat jo siirtyneet rajan taakse. Kesällä 2000 on Merilän Kartanon rannalle pystytetty Merilän suvun koskenlaskijoiden muistokivi.

Oulujoen koskenlaskun merkitystä kuvaa, että maamme presidenteistä kolme matkusti Oulujoen koskissa. Carl Gustaf Emil Mannerheim laski kosket ollessaan valtionhoitajana, siis ennen presidentiksi valintaansa. Hän laski Sotka- ja Pyhäkosken 25.7.1920 palatessaan kalastusmatkalta Vaalan Uutelasta. Venevuorolla perämiehenä oli Koski-Jussi, Merilän kohdalla pohjoispuolella Oulujokea asunut Juho Roininen. Presidentti Pehr Evind Svinhufvud matkusti jokivarressa puolisoineen heinäkuussa 1935. Hän aloitti koskenlaskun Ojalanojalta, jonne Pyhäkosken laskun aloituspaikka oli Merilästä siirtynyt. Presidentti Kyösti Kallio puolisoineen laski reitin Ojalanojalta juhannuksena 1937.”

Paljon samaa on myös koskenlaskijoista kertovassa tarinassa, joka löytyy myös teoksesta Pauhoilta Paanajärvelle – tarinoita Pohjolasta (Ruuttula-Vasari, A.), siinä kerrotaan näin:

”Mikko katseli Niskakosken yläjuoksulla Oulujärven suuntaan. Häntä kohti oli lipumassa pitkä ja kapea tervavene purje vielä ylhäällä. Sulavaliikkinen vene oli viemässä jälleen kerran tervalastia Oulun tervaporvareille. Mikko vilkasi arvioivasti, otettaisiinko tuohon veneeseen laskumies vai uskaltaisiko venekunta itse yrittää ohjata venettä Niskakosken läpi. Yhä useammin Kajaanin

suunnasta tulleet rahtimiehet säästivät markkojaan Oulujoen koskien laskussa, eivätkä ottaneet kruunun miestä ohjaamaan venettä kuohujen läpi.

Veneessä istui nuori poika, joka kääntyi venettä ohjanneen miehen puoleen sanoen: ”Otetaan isä laskumies meille, että päästään varmasti tästä koskesta läpi.” Isä nyökkäsi suostumuksen merkiksi pojalleen. He olivat kuulleet matkalla muilta tervamiehiltä, että Vaalan Niskakoski oli jo monta kertaa tänä kesänä näyttänyt voimansa kokemattomille. Kolme venettä oli särkynyt samalla viikolla Niskakosken kuohuissa. Sotkamolaisten tervamiesten vene oli täyttynyt vedellä Siitarissa. Vene oli pyörähtänyt pari kertaa ympäri ja mennyt aivan pirstaleiksi. Miehet olivat kelluneet muutamien pohjalautojen ja tukipuiden varassa kosken alle. Vene ja tarvekalujen katoaminen kosken vaahtopäihin olivat olleet suurimmat menetykset, sillä tervatynnyrit ja miehet saatiin talteen. Mutta joka kesä Niskakoski oli ottanut omakseen ihmishengen. Mikko istui laskumieheksi veneen perään, ja isä kävi pojan taakse soutajaksi. Laskumiehen iso perämela herätti kunnioitusta matkamiehissä. Rauhallisesti Mikko alkoi kertoa, kuinka Niskakoski oli lähemmäs kymmenen kilometriä pitkä koski. Hän otti kaksi markkaa laskusta, joka sujuisi kosken alle noin puolessa tunnissa. Pyhäkoskessa odottaisi toinen laskumies, joka ottaisi laskusta kolme markkaa. Ahmaskoskella laskumiehelle piti maksaa yksi markka. Niskakoskella laskumiehiä oli kymmenen, Pyhäkoskella miehiä oli jo kaksinkertainen määrä, Ahmaskoskella ja Merikoskella kummassakin viisi. Tänäpäin vene pääsisi nopeasti eteenpäin Vaalan Niskasta Oulun tervahoviin. Joskus Vaalan haminassa oli kymmeniä veneitä jonossa. Silloin saattoi mennä päiväkin omaa vuoroa odottaessa.

Mikko oli saanut valtakirjan toimiinsa suoraan Oulun läänin kuvernööriltä. Valtakirja annettiin vain käräjillä valan vannoneille ammattimiehille. Mikonkin oli pitänyt antaa luotettava kahden talonpojan takaama rahatakuu, ennen kuin hänet hyväksyttiin laskumieheksi.

Väylät Mikko oli oppinut nuorena, kun laskumiehenä ollut isä oli ottanut hänet soutamaan venettä koskissa. Matalan, keski-, ja korkean veden aikana oli osattava laskea eri väyliä pitkin. Piti osata ulkoa kivet ja karit sekä ohjata vene kuohuvien virtapaikkojen eli kosken korvien läpi. Uittotukit vaikeuttivat entistä useammin laskumiehen työtä, sillä puut sekoittivat valtaväylän vedenjuoksun. Viime kesänä joen väylä oli ollut aivan täynnä tukkeja, jolloin ominpäin kulkeneen kiantalaisen tervantuojan vene oli ajanut niihin pahki ja katkennut kahtia.

Vahinkoja laskumiehen ei ollut vara tehdä, sillä hän oli velvollinen korvaamaan sattuneen vahingon. Laskumiehillä ei ollut helppoa millään koskella Oulujoella. Lisäksi tervamiehet yhä useammin rahaa säästääkseen itse yrittivät laskea veneen koskien läpi, ja se tiesi vähennystä

laskumiehen tuloihin. Laskumiehen piti käyttäytyä siivosti kuljetettaviaan kohtaan. Kirota ei sopinut, vaikka pahimmissa kuohuissa olisi tehnyt mieli ohjata venettä voimasanoilla. Nimismies antoi herkästi muistutuksen huonosta kielenkäytöstä.

Peninkulma Niskakoskessa meni joutuisasti, ja vastaan tuli monta venettä, joita jo sauvottiin rantoja pitkin takaisin Oulujärven suuntaan. Mikko totesi matkamiehille, että Pyhäkosken kohdalla kotimatalla venettä joutuisi vetämään maantietä pitkin. Niskakosken jälkeen vene laski rantaan laskumies Mikon, joka lähti kävellen takaisin Vaalaan, Niskakosken yläjuoksulle. Välillä täytyi mennä ihan juoksujalkaa kinttupolkua pitkin. Parhaimpana päivänä Mikko oli tehnyt reissun kahdeksan kertaa. Pitkin matkaa esteenä olivat juuret, oksaiset pölkkyt ja risut ojien kohdalla. Niskakoskelle piti joutua nopeasti, sillä tervaveneiden ohella Oulujärven suunnalta tuli rahtimiehiä voilasteineen. Viime aikoina veneiden kyydillä Oulujärven yli oli tullut yhä useammin matkalaisia, joita he laskumiehet kutsuivat hupilaisiksi.

Eilen Mikko oli vienyt Niskakosken läpi polkupyöriä ja niillä ajaneita nuoria miehiä. Miehet olivat kertoneet ensiksi tulleen Oulusta jokivartta pitkin maantietä Vaalaan ja jatkaneensa sieltä höyrylaivalla Kajaanin asti. Paluumatkalla Ouluun he aikoivat laskea kaikki Oulujoen kosket laskumiesten kyydillä. Sinne vaan rahtimiesten voitynnyrien sekaan oli laitettu polkupyörät ja sitten mentiin.”

Niskakoski

Niskakoski oli Oulujoen ensimmäinen koski. Sen ensimmäinen putous oli nimeltään Iso-Kauko, se kulki samannimisen saaren pohjoispuolta. Saaren eteläpuolella oli vastaavasti Korte-Kauko niminen pudas. Iso-Kauossa oli kolme korvaa: Kauonpenger, Härkökorva ja Vähäkorva. Putouksen alla oli Kolehmainenlampi, Pokkinen, Kilosaari ja Raappananniskan kautta Jylhämä. Kauko oli lyhyt mutta raju putous, Jylhämä pitempi mutta säyseämpi. Edelleen matkaa tehdään joen pohjoisrantaa: Kuusiniemi, Miehenpään kivi ja Raappanansaari. Välittömästi Jylhämän jälkeen seurasi Siitari. Se oli Niskakosken ja Oulujoen pelätyin putous. Kulku oli taitoa vaativaa, ohitettiin hiuksen hienosti Ilosniemi, Siitarinniemi, Pitkänkallio. Kevättalvella oli Siitarin eli Pölhökorven laskussa kyse elämästä ja kuolemasta, ei ollut varaa metriäkään poiketa väylältä. Pitkänkallion alapuolella olivat Pajakalliot, Ämmänpään kivi, Sampsun aallot, Erkonsaari ja Kotasaaret, näiden jälkeen laskettiin sitten Oterman putous. Sen jälkeen suunta Räsämänkorpaa kohti, ohi Kantokorvan ja Otermankorvan. Oterman alla aukesi Lamminlampi, jonka alla oli Niskakosken viides putous Pyterä. Putouksen alla oli pieni Pyteränlampi, jonka jälkeen Kovera. Kovera oli

matala ja kivikkoinen, joen siihen oli veneitä varten tehty ränni. Koveran jälkeen viiletettiin alas Multikorvasta. Monet koskenlaskijat olivat sitä mieltä, että juuri Multikorvassa vedenkäynti oli suurin. Koveran alla oli kaunis Hautakaarre ja siitä alkoi Nuojua, Niskakosken pisin ja suhteellisen raju putous. Laskettiin ohi Pukemanniemen, Keskikorvan ja Vahankiven kauniiseen Nuojuanlampeen. Tässä vaiheessa piti laskumiehen jättää vene. Seurasi Kurenkoski, mutta sen veneenomitaja saattoi ohittaa Kurensaaren eteläpuolella olevaa Ämmänväylää pitkin. Kun tultiin Kurenkosken alle Multilahdelle oli koko Niskakoski kaikkine putouksineen laskettu. Matkaa oli tehty n. peninkulman verran ja putousta oli tultu alaspäin yli 30 m, aikaa ei mennyt edes puolta tuntia jos kulku oli suotuisa. Multilahden jälkeen soudettiin n. 9 km sieviä suvantovesiä komeiden ja korkeiden rantatörmien välissä.

Ahmaskoski

Ahmaskoskea varten otettiin laskumies Taululasta. Koski perkattiin kahteen otteeseen, vuonna 1832 ja 1834. Ahmaskoski oli n. 4 km pitkä, hyvin mutkitteleva ja mänkäinen koski, jossa oli viisi korvaa. Mutkien niemekkeet aiheuttivat korvissa pahan sivuaallokon. Lisäksi joessa oli tällä kohtaa useita pieniä saaria ja karia. Korvat ylhäältä alaspäin: Vääräkorva, Hevonperse, Kurtinkorva, Tuomaankorva ja Hövelö. Kurtinkorvan alla oli kaunis Kurtinlampi ja Hövelön alla taas Koskisaari, joka oli matkailijoille tuttu kahvittelu- ja jaloittelupaikkana. Ahmaskosken alapuolella oli peninkulman verran suvantovesiä.

Utakoski

Utakoskessa ei tarvinnut erityistä laskumiestä, oikeastaan kyseessä oli vuolas niva. Ainoastaan Väänikänkorvan kivet nostattivat pieniä vaahtopäitä. Seurasi Utajärvi ja 7 km suvantoa, kunnes tultiin Merilään, Pyhäkosken laskumiesten haminaan.

Pyhäkoski

Tarinan mukaan Pyhäkoski sai nimensä siunauksesta. Vuosituhannen alussa laskeutui koskeaan vienankarjalainen kauppias. Hänen veneensä kaatui, mutta mies kuitenkin pelastui ja pääsi rantaan. Rannalla hän risti kätensä ja sanoi: "Ah Pyhä nimes olkoon".

Pyhäkosken putouksista ensimmäinen oli Sotkakoski, se oli n. 3 km mittainen ja sen putous oli 6 m. Sotkakoski perkattiin vuonna 1834. Putous oli yhtenäinen koski, jonka mainittavammat paikat olivat: Ristiniemi ja Ristokallio, Karjalaisenkorva ja Koveran kari. Tästä alkoi muutaman

kilometrin mittainen suvantovesi – Sotkajärvi. Sitten olivat Määttänsaari ja eteläpuolella kuohuva Ylipasko ja sen jälkeen miedompi Alapasko, ne kiidättivät veneen suvantovedelle Vilpuksensuvannolle. Laskumiehillä oli pitkin jokea erilliset merkkikivet, joista he seurasivat vedenkorkeutta ja siten osasivat katsoa väylät. Paskossa olivat Kinnusenkivi ja Kattilakorva, Ketolan- eli Loosterinkorva ja Pajakorva. Sitten tultiinkin jo Pälliin, joka oikeastaan muodostui kahdesta korvasta Mikonkorvasta ja Haapokorvasta. Pälli perkattiin kahteen otteeseen, vuonna 1830 ja 1831. Pälli on Siitarin ohella ollut Oulujoen pelätyimpiä putouksia, Pyhäkosken putouksista se oli jyrkin, väkevä ja majesteettinen. Pällissä oli muista koskista poiketen kolme väylää; keväällä isolla vedellä mentiin etelärantaa, kesällä mentiin keskeltä jokea ja syksyllä pienellä vedellä pohjoisrantaa.

”Joka ei ole nähnyt laskettavan veneellä isoja koskia, se löisi ehdottomasti vetoa tuhannen yhtä vastaan, ettei Pällistä voisi elävänä selviytyä. Itse veneväylä on siinä äärimmäisen kapea, vene työntyy kiilana hirveisiin aaltoihin, jotka paisuen korkeina sen molemmilla puolilla uhkaavat silmänräpäyksessä täyttää sen. Vahvinkin vene vapisee ukko Pällin valtavien käsivarsien puristuksessa”, näin kirjoitti muhoslainen virkamies v. 1852. Seurasi kilometrin mittainen Ollinsuvanto.

Sen jälkeen alkoi itse Pyhä: Nissuksenkorva, Hyvölän yli- ja alikorva, Tahvolan mutkat, Myllykari ja Siltakorva, Halinsaari, Häikiönsaari eli -ökki, Louhenkorva ja Oksankorva, Huoseusniemi, Huoseuksenperä, Yölinnunkallio, Saukkokorva, Surmalouhet, Hykkyri, Iso ja Pikku Louhikko, Leppikorva ja Leppiniemi, Rakankallio, jossa joki teki sen kuuluisan äkkimutkan, Ylä- ja Ala-Hietaniemi ja Montanlammen kautta Montankoski, Keinälänvirta. Tässä jäi laskumies veneestä, Keinälän rannassa. Hyvin lastattu tervavene on joskus laskenut matkan Merilästä Keinälään 35 minuutissa, tavallisestikaan ei tuntiakaan mennyt, vaikka soudettavia suvantovesiäkin oli matkalla.

Madekoski ja Merikoski

Madekoskella oli Kaupinkari, Arkkukivi, Koistilan kari. Merikoskessa ensin laskettiin Kiikku, Lassinkallio, Pajakivi, Niskalouhi, Rovastinaallot, Rovastinkari, Toivoniemi, Hällin ranta (laskumies poistui), Tuirankaarre, Toppilansalmi ja lopulta Tervahorvin laitur.

Oulujoki laskettiin Vaalasta Ouluun puolessa päivässä, mutta paluumatka vaatikin useita päiviä. Matka aloitettiin usein iltapäivällä. Tartuttiin vetoköyteen ja sauvoimiin.

Reitti lähti: Pokkisenväylä (ei ollut vetomöljää!), Hupisaarten ohi sitkaasti, sauvoen Lasaretin saaren nenästä yli Kosteperän pitkin Maitoniemen sivua. Edelleen möljät puuttuivat, jonka

seurauksena moni mies hukkui veneen lipsahdettua alta.

Miehistä vahvin otti manilla- tai hammppuköyden olalleen ja veti venettä. Heikommat pitivät veneen irti rannasta pitkillä seipäillä eli rompsilla. Rompsi oli vitsarenkaalla kiinnitetty veneen keulaan. Isä opetti poikaansa rompsimaan: ”Pysy keulan tasalla, älä kävele edelle”.

Suvantopaikat sauvottiin, vasta Oulujärvellä soudettiin, paitsi jos oli purjetuuli ja airoilla haluttiin antaa lisävauhtia. Kun oli sauvottu Madekosken yläpuolelle, oli jo aika pyrkiä yöksi rannan taloihin. Seuraavana päivänä tultiin Muhokselle. Pyhäkosken nousu on ollut mahdotonta, siksiä matka on tehty maitse.

On lähdetty taipaleelle sauvoen Muhosjokea, sauvottu 7-8 km Syväykseen ja sitten vene nostettu rattaille. Matka jatkui taas sauvoen, kunnes Niskanjoella taas etsittiin yöpymispaikkaa. Sotka- ja Ahmaskoskissa vetomöljät olivat joen etelärannalla, kun ne taas muualla joessa olivat pohjoisrannalla. Kolmantena päivänä urakkana oli Niskakosken nousu ja niin Oulun-kävijä oli taas Vaalassa. Veneenvetäjä sai vetää niin, että nenä liki maata viilsi, kädet olivat rakoilla, jalkojen alla kivet olivat epätasaisia, märän niljakkaita, köysi hiersi hartioilla ja koko selässä nahan vereslihalle. Ilmari Kianto mainitsee nähneensä veneenvetäjän, jolla viimeisen kosken päälle päästessä oli saappaistaan jäljellä enää varret.

Laskumiehet

Tunnuksena heillä oli läkipeltinen läpykkä. Heidän tuli olla aina valmiina veneitä ohjaamaan. Vain sunnuntaipäivä klo 16.00 saakka oli vapaata. Jos sattui sairastumaan, piti maaherralta pyytää virkavapautta. 1700-luvulla laskumiehet asetti virkaan kihlakunnanoikeus, myöhemmin Oulun läänin maaherra. Ennen toimen hakemista, tuli hakijan esittäytyä käräjillä esim. nimismiehen avustamana, samalla tuli antaa papintodistus ja takauskirja (korvaukset vahingon sattuessa). Kylänmiehet vielä antoivat todistuksensa hakijan luotettavuudesta.

Niskakoskella suurin laskumiesten lukumäärä oli 12 miestä, Ahmaskoskella 6, Pyhäkoskella 18 ja Merikoskella 4.

Niskakosken laskijoita: Mikko Kolehmainen eli Iso-Mikko (s.1808), Johan Vaala eli Kolero (s. 1815) oli viinamäen miehiä ja saattoi juovuksissaan lähteä laskemaan, mutta kerrotaan että jollei hän Vaalan rannasta kyennyt näkemään Nuottisaarta, ei hän työhön lähtenyt, edellisen poika Matti Vaala menetti laskumiehen oikeudet ja lautturin toimen samasta syystä. Tuomas Lamminaho (s. 1838), hänen sijalleen tuli Jussi Nuojua, jonka isä Jaakko Nuojua oli myös ollut

laskumiehiä. Jussi Nuojua oli toinen viimeisistä Niskakosken laskumiehistä. Juho Koukkaro eli Nurro, Eera Meriläinen, Kusti Pirilä, Kalle Lusua, Eera Supperi, Heikki Sipola, Heikki Kolehmainen eli Ketolainen, Juho Järvelä eli Junttilainen, Antti Raappana (joka oli ollut työssä Myllyrannan ruukilla ja myöhemmin pitänyt Paason majataloa, majatalo tunnettiin myöhemmin Ahmalana), Kalle Raappana eli "Voi-Ryömä", Pekka Kolehmainen (Heikki K:n poika). Toinen viimeisistä laskijoista oli Taavetti Lamminparras.

Ahmaskosken laskijoita olivat Pirilän suvun jäsenet.

Pyhäkosken laskumiehiä: Toinen viimeisistä oli Eera Merilä, hänen isänsä Pekka, isoisänsä Eera, isoisän veli Pekka Tauriainen ja isoisän isä ovat olleet koskenlaskijoita. Eeran poika Yrjö oli Suomen Matkailijayhdistyksen laskumies, Eera Merilän molemmat sedät olivat laskumiehiä (Perttu Merilä Lerkasta oli valtion laskumies ja Olli Merilä Isolasta laski matkailuveneitä), Eeran veli Matti ohjasi matkailuveneitä. Hänelle Ilmari Kianto olisi suonut annettavaksi Valkoisen Ruusun ristin ja koskineuvoksen arvonimen. Jaakko Väänänen (s. 1858) ja hänen poikansa Heikki. Oltermanni, koskenlaskija Heikki Roininen kuoli kesken koskenlaskun sydänkohtaukseen Pällissä. Veneessä olijat eivät saaneet venettä Ollinsuvannossa rantaan, vaan vene laski omia aikojaan koko Pyhäkosken Montanlampeen saakka. Hengissä kuitenkin selvisivät kyydissä olijat. Vanhan uskomuksen mukaan onnettomuutta ei voi saatua silloin, kun veneessä on ruumis. Antti, Kaaperi ja Matti Ristiniemi.

Merikosken laskumiehiä: Heikki Ollila, Heikki Kinnunen, Heikki Liikanen ja Juho Takalo.

Vakituisia rahdinsoutajia: Roivaisen suku: Antti (s.1845) ja hänen vaimonsa Sofia Valpuri ja heidän viisi poikaansa Antti, Jussi, Jonas, Kalle Eemeli ja Ferdinand.

Jokaisen kosken niskassa oli vakituiset odotuspaikat, joista sai laskumiehen veneeseen. Vaalassa oli Vaalan hamina, Ahmaskosken yläpuolella Taululan talo, Sotkakosken eteläpuolelta Merilästä lähtivät Pyhäkosken laskumiehet ja Nokkalan talosta Merikosken laskumiehet.

Joskus laskumiehiä haastettiin käräjille, koska ruuhka-aikoina he joskus syyllistyivät suosimaan tuttaviaan ja ystäviään, joilta taas saattoivat saada lahjuksia, ryyppyjä, paisteja jne. Muhoksen talvikäräjille oli v. 1878 haastettu Niska- ja Pyhäkosken laskumiehiä. Niskakosken laskijoista haasteen saivat: Johan Partanen, Johan Lamminaho, Tuomas Lamminaho, Erik Meriläinen, Johan Koukkari, Johan Vaala, Matti Hiltunen, Kalle Petteri Lusua, Antti Raappana ja Jaakko Piirala. Pyhäkosken laskumiehistä haasteen olivat saaneet: Jaakko Väänänen, Heikki Pekonen, Tuomas Piirala, Matti Piirala, Johan Suorsa, Antti Ristiniemi, Kaaperi Ristiniemi, Heikki Vimpari, Pekka Tuppurainen, Erik Merilä, Heikki Oilinki, Pekka Merilä, Kaaperi Hiltunen, Kaaperi Roininen ja

Samuli Tapio.

Väärinkäytösten estämiseksi, lääninhallitus määräsi myöhemmin joka kesäksi vakituiset rantavallesmannit eli järjestysmiehet, jotka merkitsivät veneisiin järjestysnumeron. Nämä miehet määrättiin vain Vaalaan ja Merilään.

Muita Oulujokea laskeneita:

C. G. Mannerheim laski Oulujoen kosket v. 1918. Koskenlaskijana toimi Ahmaskosken alle saakka Kalle Mannermaa, Pyhäkosken laski Juho Roininen.

Lauri Kristian Relander laski Oulujokea Niskakoskesta lähtien. Koskenlaskijana toimi tuleva kansanedustaja Yrjö Kesti.

P. E. Svinhufvud laski Oulujokea Ojalanrannasta alkaen 5.7.1935. Seurueeseen kuuluivat mm. maaherra Pehkonen ja kenraali Siilasvuo. Koskenlaskijana toimi Pekka Tuppurainen.

Lasse Pöysti on laskenut myös Oulujokea Ojalasta alkaen.

Kreivi Pietari Brahe oli neljännellä tarkastusmatkallaan kesällä 1639. Paluumatkan Kajaanista hän suoritti vesitse Oulujärveä ja Oulujokea pitkin Pohjanlahdelle ja sieltä merimatka Turkuun.

Oulujoen laski vuoden 1930 paikkeilla yhteensä 3000–4000 turistia kesässä.

A. H. Snellmannin teoksesta vuodelta 1887 (hän kiersi seudulla merkitsemässä asioita muistiin): Isovihan aikaan sovittaa kansa myöskin tarinan Pyhäkosken nimestä, vaikka se on tietysti vanhempi ja luultavasti saanut nykyisen nimensä jo pakanuuden aikana. Kansan huulilla olevan tarinan mukaan on eräs Wenäläinen ensimmäisenä laskenut Pyhää. Sotkajärveltä, josta Pyhä alkaa, ”risti hän silmänsä” nykyisen Ristinien talon paikalla, joka siitä toimituksesta on saanut nimensä. Silloin lupasi hän, onnellisesti alas päästäkseen, Pyhälle vuotuisen uhrin, sanoen ”A, ku sie kunnialla alas peästät, Pyhä nimes olkoh ja joka vuosi uhrin soat!”. Wenäläinen lähti sitten toverinsa solumaan alaspäin, pani karahkan itsekseen edellä huilaamaan virran muassa ja ohjasi venettänsä sen mukaan. Matka kävi onnellisesti ja kun tultiin Rakankallion seutuville, jossa joki tekee tiukan mutkan, alkoi keulamies hätäillä, että joki loppuu siihen paikkaan ja huusi: ”A suppuh männään, suppuh männään!”. Perämies ei ollut tästä millänsäkään, lohdutteli vaan toveriansa sanoen: ”A, ei vesi värssih mää”. Näin kulkivat he yhä eteenpäin ja saapuivat onnellisesti kosken alle. Laskijan sanotaan olleen Montta-nimisen ja nimensä hän on jättänyt perinnöksi Pyhäkosken viimeiselle putoukselle, joka vieläkin on Montankoski nimeltään.

Ensimmäisen laskijansa julman lupauksen mukaan onkin Pyhä vuosittain ottanut uhrinsa, ja jos uhri ei tule joka vuosi suoritetuksi, ottaa Pyhä seuraavana vuonna ”velkansa” moninkertaisesti.